

Всесвітня історія

DOI: 10.31110/consensus/2023-02/148-156

УДК (UDC) 323.1 : 81'272] (73) "1980/2002"

LANGUAGE AS ONE OF THE KEY FACTORS OF NATIONAL IDENTITY THROUGH THE PRISM OF LANGUAGE REFERENDUMS IN THE USA 1980-2002

Hennadii Kazakov*

Yaroslava Fatyuha**

Abstract

The article analyzes the language issue in some American states in the last quarter of the XX – beginning of the XXI century as one of the factors of national identity. The authors put forward the thesis that the factor of the English language is one of the starting points in terms of self-identification as an American. It was determined that the majority of American states were bilingual, as a result of which it was allowed to maintain state documentation in two or three languages. At the same time, a significant part of Americans determined that the language of Americans is English, and therefore it is necessary to recognize a single official language for state document circulation, teaching in educational institutions, etc. The presented processes became especially vivid in the southern states, where there were significant centers of the non-English-speaking population associated with continuous migration from Latin American countries. Partial Latinization of some states in the middle of the XX century. led to growing protests from the English-speaking population, which sometimes took the form of xenophobia. As a result, several referendums were initiated, which demonstrated the position of society regarding the English language, its status as an identifier of the nation.

The authors of the article note that although the language referendums were intended to improve the work of state bodies, to unify the documentation procedure in the states, in practice they led to their radical interpretation and the prohibition of the use of any language other than English not only at the state level, but also in everyday practices. As a result, referendum decisions have sometimes forced linguistic minorities to reconsider their own criteria for identifying themselves as citizens of the United States. In this case, the knowledge and use of the English language becomes a significant factor in the processes of American self-identification.

Keywords: national identity, self-identification, language policy, language issue, bilingual region, language referendum, state language

* Doctor of Philosophy in World History, Leading Desk Officer, Teaching and Scientific Research Methodologies Department, High School of Public Governance, Kyiv, Ukraine. E-mail: gkazakov2505@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2860-9892>

** Student of the Faculty of History and International Relations Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine. E-mail: fatyuha.yaroslava2002@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0979-3812>

МОВА ЯК ОДИН З КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ МОВНИХ РЕФЕРЕНДУМІВ У США 1980–2002 рр.

Геннадій Казаков*
Ярослава Фатюха**

Анотація

У статті здійснено аналіз мовного питання у деяких американських штатах в останній чверті XX – початку XXI ст., як одного із факторів національної ідентичності. Авторами висувається теза про фактор англійської мови, як один з вихідних у плані ідентифікації себе у якості американця. Визначено, що більшість американських штатів мали білінгвістичний характер, унаслідок чого дозволялось ведення державної документації двома-трьома мовами. Водночас, значна частина американців визначали, що мовою американців є англійська, а отже необхідно визнати єдину офіційну мову для державного документообігу, викладання у навчальних установах тощо. Особливо яскравий прояв подані процеси набули у південних штатах, в яких були наявні значні осередки не англійськомовного населення, пов'язаних із безперервною міграцією з країн Латинської Америки. Часткова латинізація деяких штатів у середині XX ст. призвела до зростання протестів з боку англійськомовного населення, яке подеколи набувало характеру ксенофобії. У результаті було ініційовано декілька референдумів, які продемонстрували позицію суспільства стосовно англійської мови, її статусу, як ідентифікатора нації.

Автори статті відзначають, що хоча мовні референдуми і ставили за мету поліпшити роботу державних органів, уніфікувати процедуру ведення документації у штатах, на практиці призводили до їх радикального трактування та заборони використання будь-якої мови, окрім англійської не тільки на рівні державному, але й у повсякденних практиках. Як результат, прийняті на референдумах рішення, подеколи змушували мовні меншини переглянути власні критерії ідентифікації себе, як громадянина Сполучених Штатів. В такому разі знання та використання англійської мови, стає визначним фактором в процесах самоідентифікації американця.

Ключові слова: національна ідентичність, самоідентифікація, мовна політика, мовне питання, білінгвістичний регіон, референдум, державна мова

Цитування: Казаков, Г. & Фатюха, Я. (2023). Мова як один з ключових факторів національної ідентичності крізь призму мовних референдумів у США 1980–2002 рр. *Консенсус*, 2, 148–156.

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/68>

* кандидат історичних наук, провідний фахівець відділу методології навчання і наукових досліджень Вищої школи публічного управління, Київ, Україна. E-mail: gkazakov2505@ukr.net. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2860-9892>

** студентка факультету історії та міжнародних відносин Запорізького національного університету, Запоріжжя, Україна. E-mail: fatyuha.yaroslava2002@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0979-3812>

Актуальність дослідження. Мова відіграє невід'ємну роль у житті людини, адже вона надала їй здатність до комунікації, змогу ділитися думками, почуттями, ідеями. Особливо вагомий показник вона займає в житті кожної держави, адже спільна мова сприяє вербалізації на локальному рівні, спрощує ведення документообігу, водночас роблячи його доступним загалу. Актуальним мовне питання залишається для України, адже не зважаючи на мононаціональний характер держави, адже частка державоформуючого етносу становить більше двох третин загальної кількості населення, в країні продовжує існувати мовна проблема, на чому апелює країна-агресор. Непоодинокими є випадки, коли громадяни України просять обслуговувати їх російською мовою та спілкування цією мовою відбувається навіть в кулуарах в органах державної служби. І хоча в останні роки суттєво зріс відсоток ототожнення себе українцем крізь призму мовної належності, однак подані починання ще не є завершеними. Яскравим прикладом подібних процесів виступили Сполучені Штати Америки у період 1980–2002 рр. Адже поліетнічний характер соціуму, відсутність єдиної державної мови дозволяє в спрощених умовах отримати статус громадянина та не вимагає знання конкретної мови для того, щоб ідентифікуватися як американець. У той же час традиційне сприйняття США, як англосмовної країни, виділяє усіх неанглосмовних, як меншину, яка не є американцем у повноцінному баченні більшості.

Метою розвідки поставлено дослідити мовне питання у США наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., крізь призму мовних референдумів, проведених низкою регіонів у поданий період та їх впливу на мовну ідентифікацію та самоідентифікацію у Сполучених Штатах. Основний акцент здійснено на вирішенні окресленого питання у штаті Майамі, адже серед усіх американських регіонів, в ньому воно набуло найбільшого загострення.

Огляд публікацій. Мовне питання у межах США вивчав значний масив американських науковців, зокрема С. Гарсія, Р. Таталович, С. Хантігтон, А. Калфіа¹. Дослідники акцентують увагу на мовній асиміляції іммігрантів у Сполучених Штатах, необхідності державного регулювання набуття ними знань з англійської мови. Однак, крізь призму вивчення мовного питання у США, як складової визначення національної ідентичності, на сьогодні подану тему практично не розглядали. Не має відповідних досліджень і в українському науковому полі.

Виклад основного матеріалу. Сполучені Штати Америки є однією з найбільш поліетнічних держав у всьому світі, що пов'язано із переважно міграційним характером створення американської нації: переселенці з Європи, раби – з Африки,

¹ Garcia C. American Identity and Attitudes toward English Language Policy Initiatives. *The Journal of Sociology and Social Welfare*. 2007. P. 63-82; Tatalovich R. Nativism Reborn? The Official English Language Movement and the American States. Kentucky: The University Press of Kentucky, 1995. 336 p.; Huntington S. Who Are We? The Challenges to America's National Identity. New-York: Simon & Schuster, 2004. 448 p.; Califa A. Declaring English the Official Language: Prejudice Spoken Here. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*. 1989. Vol. 24. № 2. P. 293-348.

мігранти з Латинської Америки та частково з корінного індіанського населення. Кожна група переселенців несла свої мову, звичаї та традиції, що у своєму синтезі створило сучасну американську культуру. Тоді як у більшості проблемних аспектів виникав паритет, то дискусійного характеру в деяких штатах набуло мовне питання.

Американське законодавство не містить відповідних положень щодо регламентації державної мови, хоча більше 82% американців вважають рідною англійську мову. Федеративний устрій дозволяє мову діловодства обирати кожному штату окремо, а подекуди таку практику мають і більш дрібні адміністративні одиниці. Унаслідок цього, на середину ХХ ст. в межах США існувало багато білінгвістичних, а подекуди й полілінгвістичних осередків, в межах яких провадився документообіг на кількох мовах. Це викликало дискусійний характер мовного питання, що переросло у проведення між 1980–2002 рр. дванадцяти референдумів, які передбачали визначення статусу англійської мови в порівнянні з іншими мовами деяких штатів та округів США. Сутність референдумів досить яскраво описав своїх промовах у 1988 р. губернатор Флориди Б. Мартінез: «...чи залишаться США країною англійської більшості або перетворяться на мультимовне суспільство?»².

Окрім того, дані за 1998 р. свідчать, що переважна більшість американців вважає англійську мову ключовим елементом національної ідентичності, і ця думка, разом із «розбірливістю» законодавців у мовних питаннях, є вагомим аргументом на користь прихильників англійської, як державної мови та супротивників двомовної освіти³.

Найбільш активно законодавство, яке передбачало посилення офіційного статусу англійської мови, провадилося у Флориді та Каліфорнії. Зокрема, саме в штаті Флорида, а саме окрузі Дейд, у 1980 р. було ініційовано перший відповідний референдум, метою якого було ухвалення поправок до закону 1973 р. про двомовну освіту⁴. А саме, передбачалося вести усю офіційну документацію виключно англійською мовою та відмовитися від використання коштів платників податків «для пропагування культур інших держав та націй, окрім як культури США»⁵.

Відповідно до статистичних даних, до 1959 р. в окрузі Дейд трохи більше 80% населення було англійськомовним, але в умовах кубинської революції зростає частка іспаномовних мігрантів, як підсумок цього явища, на 1980 р. вже більш ніж 40% мешканців штату становило іспаномовне населення⁶, які крізь призму мови зберігали свою національну ідентичність. Наголосимо, що новоявлені мешканці

² *Miami Herald*. 1988. 12 October. P. 3.

³ Garcia C. *American Identity...* P. 68.

⁴ Huntington S. *Who Are We...* P. 238; All Information (Except Text) for S. 2552 – Bilingual Education Act URL: <https://www.congress.gov/bill/93rd-congress/senate-bill/2552/all-info>

⁵ Zogby International poll, 15–17 November 1988. *The «Official English» Movement*. Crawford: Western Political Quarterly, 1990. P. 549.

⁶ Castro M. *On the Curious Question of Language in Miami. Language loyalties* / by G. Crawford. Chicago: University Of Chicago Press, 1992. P. 178–179.

штату не відмовлялись вивчати англійську мову, а лише намагалися у максимально комфортних для себе умовах асимілюватися в регіоні. Однак, зростання іспаномовних заходів в окрузі, різних установ, які рекламувались виключно іспанською мовою, а також популяризацією через ЗМІ поліетнічної природи штату, призвели до появи такого явища як мовна нетерпимість, коли одна лінгвістична спільнота висунула власну мову над іншою, вважаючи виключно її єдиною мовою не тільки для документообігу, але й публічного спілкування. З одного боку, визнання єдиної мови для документообігу є закономірним явищем, яке б полегшило державну службу, але цим же законодавством відбувалась атака на самобутність латиномовних груп, які складали приблизно однакову кількість з англосмовною.

Ініціативу керівних кіл підтримало більше 44 тисяч осіб, які виходили з того, що не розуміють значної частини табличок, представлених виключно іспанською. Супротивники референдуму навпаки вказували, що «Цей рух є гнівною реакцією на поступову латинізацію Майами» та «спробою поквитатися»⁷. Так, проти референдуму виступили іспаномовні групи штату та Торгівельна палата Майами. Проте, незважаючи на активний протест, за його підсумками 59,2% жителів штату підтримали ініціативу⁸.

Що цікаво підписаний закон був настільки вивірений та радикально адаптований в соціум, що заборонялись навіть вивіски з латинськими назвами тварин у зоопарках⁹. І хоча у 1984 р. були ухвалені деякі виключення, зокрема у таких державних сферах, як туризм, надання медичних та екстрених послуг, а також обслуговування людей похилого віку та інваліди, прозвані пресою як «винятки здорового глузду», решта сфер мусили вестись виключно англійською мовою.

У 1988 р. мовне питання в штаті Флорида посилилося з оголошення проведення референдуму «За визнання англійської державною мовою» штату. Передувало поданій ініціативі успішне проведення тотожного референдуму у Каліфорнії в 1986 р., коли 74% визнали англійську мову єдиною офіційною мовою, незважаючи на суттєвий супротив з боку політичної еліти штату, у тому числі і губернатора¹⁰. Зокрема, відома як пропозиція 63, внесла поправки до конституції штату, а саме статті 6 розділ III, та оголосила англійську мову офіційною мовою штату Каліфорнія. Згідно неї було доручено законодавчому органу та державним службовцям зберігати та покращувати англійську як загальну мову штату¹¹.

⁷ Johnson J. Anti-Latin Rage: A War of Words Waged in Miami. *Washington post*. 1980. August 30 URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1980/08/30/anti-latin-rage-a-war-of-words-waged-in-miami/189a4f60-5742-42a0-be3a-7f5d3feca1c5/>

⁸ Huntington S. Who Are We... P. 262; Constitution of the state of Florida as revised in 1968 and subsequently amended. URL: <http://www.leg.state.fl.us/statutes/index.cfm?submenu=3>

⁹ *Miami Herald*. 1983. 12 October. P. 7.

¹⁰ Proposition 63 - Los Angeles County Probation Department URL: <https://probation.lacounty.gov/proposition-63/>; Tatalovich R. Nativism Reborn... P. 114-122.

¹¹ *Ibidem*.

Таким чином Каліфорнія стала сьомим штатом, який зробив англійську офіційною мовою, і лише другим, який зробив це шляхом внесення поправок до Конституції штату. Водночас, регламентувалось лише державне життя, тоді як у приватному лишалася змога вільно користуватися «мовами меншин», тим самим двомовність, стала визначальним фактором для ідентифікації себе, як американця в поданому регіоні. Складнішою була ситуація у штаті Флорида.

Так, ініціатором поправки у Флориді стала громадськість, яка ще з 1985 р. почала збір підписів про визнання англійської мови, мовою штату. Як писала у «Orlando sentinel» М. Белл, для внесення поданої поправки на розгляд необхідно було зібрати 342,939¹² підписів, що відповідно до законодавства Флориди¹³ становили 8% від загальної кількості голосів поданих на останніх попередніх загальних виборах. На березень 1988 р., тобто за три роки збору підписів, було зібрано тільки 240 тисяч. Їх активізації відбувається лише після того, як 4 лютого 1988 р. Верховний суд штату Флорида визнав, що подана поправка не суперечить Конституції штату та іншим федеральним законам. Як наслідок, за тиждень до остаточного витікання терміну для подання петиції було зібрано та ратифіковано 366,666 голосів, тим самим дозволивши проведення референдуму з мовного питання¹⁴.

Супротивники поправки підтримували той факт, що кожен американець, незалежно від національної належності, мусить знати англійську мову. Але також вони наголошували, що з її прийняттям відбудуться зміни не лише в офіційних функціях уряду, але й відбудеться «культурний наступ» на приватне життя та поширення ксенофобських настроїв у суспільстві, тим самим повністю ліквідувавши національне самопізнання, особливо серед молоді. Підігривали такі настрої і деякі прихильники поправки, які висували тези щодо того, щоб примусово використовувати англійську навіть у приватному секторі, не говорячи вже про приватне спілкування на робочому місці тощо. Особливо гостро висловлювався Дж. Тантон, засновник та голова «Членства англомовних американців», який у своєму листуванні припустив, що зростаюча чисельність латиноамериканського населення загрожує Сполученим Штатам, тому що латиноамериканці водночас плодючі й розбещені та в міру своїх релігійних переконань, можуть не поважати добре встановлений поділ між церквою та державою¹⁵.

Незважаючи на такі різкі висловлювання та спробу анулювати поправку, як порушення Закон про виборчі права 1965 р., що зокрема підтримали і в Міністерстві

¹² Bell M. Even Success Doesn't Stop English-only Petition Drive. *Orlando sentinel*. 1988. 10 March. P. 11.

¹³ The 2022 Florida Initiative petitions; s. 3, Art. XI, State Statutes. Title IV. 15.21 Constitution. URL: http://www.leg.state.fl.us/Statutes/index.cfm?App_mode=Display_Statute&Search_String=&URL=0000-0099/0015/Sections/0015.21.htm; Tom Lassiter, English-only Amendment to Go to Vote, Last-Minute Blitz Nets Necessary Signatures, SUN-SENTINEL, Aug. 9, 1988.

¹⁴ Bell M. Even Success... P. 11.

¹⁵ Ibid. P. 13.

юстиції США, у листопаді 1988 р., з підтримкою у 88% XI поправку було прийнято та додано до Конституції штату Флорида. Так, стаття 9, розділу II штату проголошує: «Англійська мова є офіційною мовою Флориди. Законодавча влада має повноваження забезпечити виконання цього розділу відповідним законодавством»¹⁶.

Законодавче закріплення поправки одразу вплинуло на повсякденне життя іспаномовної верстви штату: людей звільняли з роботи за спілкування на робочому місці іспанською мовою, було заборонено розмовляти іспанською в шкільних коридорах і в шкільних автобусах, в лікарні заборонили спілкуватися з пацієнтами якоюсь іншою мовою поміж англійської тощо. І хоча в 1989 р. губернатором штату було подано роз'яснення до поправки, відповідно до яких лише державна служба повністю переходить на англійську мову, а усі повсякденні питання можуть вирішуватися будь-якою доступною особі мовою¹⁷, в самих іспаномовних родинах відбулося зростання використання англійської мови, як повсякденної мови спілкування. Тим самим, ідентифікація латиноамериканської спільноти, як американця відбувалось крізь призму заміни мови та підпорядкування законодавчим нормам.

Поруч з Флоридою відповідні закони намагаються впровадити у штатах Арізона та Колорадо. Прихильники подібних заходів виходили з того, що наплив іноземних мігрантів знищує американську самобутність та ускладнює спілкування. Поміж того, на багатомовне дублювання документів декількома мовами щороку витрачалось до 22% бюджету штатів.

Водночас, вони наполягали, що поданий референдум є лише символом, який відзначає ідентичність американської нації і що ніхто не буде забороняти спілкуватися кожному на рідній мові¹⁸. Тобто, в такому разі англійська мова в розумінні прихильників референдумів і є тим чинником, який визначає, що таке бути американцем.

Опозиційні до відповідних заходів кола, навпаки наполягали, що референдуми є завуальованою боротьбою з мігрантами та спробою зробити їх людьми другого сорту. На їх бік стала і політична еліта країни. Зокрема, кандидати в президенти США Дж. Буш (старший) та М. Дукакіс, які висловилися проти проведення референдумів в Арізоні, Флориді та Колорадо. У Флориді проти запропонованої поправки також виступили губернатор, генеральний прокурор, держсекретар штату, газета «Майамі Джеральд», Торгова палата Майамі, безліч іспаномовних громадських організацій (втім чимало останніх утрималося від публічних виступів)¹⁹.

Незважаючи на таку солідну підтримку, все ж таки мешканці вказаних штатів ототожнили, що бути американцем – це значить спілкуватися англійською мовою, а

¹⁶ The 2022 Florida Statutes...

¹⁷ Lassiter T. Print Government Documents in English, Group Proposes. *Sun-Sentinel*. 1989. March 14. P. 13.

¹⁸ Lassiter T. English wins as official language. *South Florida Sun-Sentinel*. 1988. 9 November. URL: <https://www.sun-sentinel.com/news/fl-xpm-1988-11-09-8803060114-story.html>

¹⁹ Huntington S. Who Are We... P. 263.

самі США – англomовна країна. При цьому, явка на референдум по більшості округів була вражаючою: від 87% до 99,8% виборців. Результатом референдуму стало те, що 85,5% осіб підтримали його²⁰.

У підсумку, підтримку англійській мові висловили мешканці Колорадо та Арізони, але не в таких суттєвих пропорціях: 64% у Колорадо та 50,5% в Арізоні відповідно²¹. Останній референдум «За визнання англійської державною мовою та за внесення поправок до Конституції США» відбувся у 1989 р. у Лоуелі, штаті Масачусетс та отримав 67% підтримку²².

Як вказує очевидець тих подій Ч. Гарджіуло, мовний референдум у Лоуелі став реакцією білої політичної еліти на втрату панівних позицій у регіоні та в уряді округу, особливо з боку вихідців з латиноамериканського регіону та Південної Азії. Враховуючи суто політичні мотиви, референдум у Лоуелі в плані самоідентифікації мав найменший вплив поміж інших, адже мовні меншини вже у переважній більшості вільно володіли англійською мовою, та вважали її як один з факторів самоідентифікації себе у якості громадянина США²³.

Додамо, що навіть іспаномовні родини масово підтримували референдуми, визнаючи, що «бути американцем – значить спілкуватися англійською мовою». Так, 66% іспаномовних батьків у штаті Флорида, хочуть, щоб їхні діти вивчили англійську «якнайшвидше, навіть якщо це спричинить відставання з інших предметів»²⁴. В інших регіонах подана частка коливалася між 25–60 %.

Однак, незважаючи на визнання англійської мови офіційною на локальному рівні, підтримки пропозицій стосовно її визнання єдиною державною так і не були втілені у життя і наразі у США не має єдиної державної мови.

У період 1998–2002 рр. мовне питання знову стало актуальним для ряду американських штатів, зокрема Каліфорнія, Аризона, Масачусетс та Колорадо. Багато в чому, це було покликане і бажанням самих іспаномовних общин. Так, за даними опитування «New York Times», проведеного у 1997 р., 83% іспаномовних американців виступали за викладання англійської мови починаючи з початкової школи та скорочення частки вивчення «іноземних» мов²⁵. Як головну причину цього, вони відзначали, що лише англійська мова надасть їх дітям краще місце в американському суспільстві та сприятиме визнанню дітей, як повноправних американців.

Результатом стала підтримка відповідних референдумів у трьох штатах з чотирьох. Лише в Колорадо ініціатива не була підтримана, адже за неї проголосувало

²⁰ Lassiter T. English wins...

²¹ Huntington S. Who Are We... P. 263; Garcia C. American Identity... P. 72.

²² Legal Settlement In Bilingual Case Hailed as Model. URL: <https://www.edweek.org/teaching-learning/legal-settlement-in-bilingual-case-hailed-as-model/1989/01>

²³ Charles Gargiulo 1989 Lowell English-Only Referendum. URL: <https://richardhowe.com/2021/02/16/1989-lowell-english-only-referendum/>

²⁴ *Miami Herald*. 1995. 16 October. P. 5.

²⁵ *New York Times*. 1997. 15 August. P. 39.

менше ніж половина населення штату (44%). Однак, незважаючи на цей факт, все-таки можемо спостерігати визнання переважною більшістю американців, незалежно від расової чи етнічної належності, що ідентифікувати себе, як американця, можна лише знаючи та володіючи англійською мовою. Саме англійська мова, є одним з ключових визначальних факторів, що роблять тебе американцем.

Висновки. Таким чином, в реаліях мультикультурного простору США, незважаючи на протести та часом рівне представництво в регіоні представників інших мовних груп, результатами референдумів стала підтримка державного статусу англійської мови, що є свідченням ототожнення американця, як носія англійської мови. Мовні референдуми 1980–2002 рр. є яскравим прикладом ідентифікації громадянами США себе, як американця, крізь призму мови. Хоча іспаномовна частка населення в низці штатів мала приблизно однакове відсоткове співвідношення з англосовним населенням, в кінцевому результаті у ході референдумів було визначено, що більшість виступає за визнання єдиної державної мови – англійської та викладання нею у школах. Підтримка поданих ініціатив у тому числі і значною часткою іншомовних общин дозволяє нам стверджувати, про те, що саме англійська мова ідентифікує в межах США особу, як повноцінного американця.

REFERENCES

- Huntington, S. (2004). *Who Are We? The Challenges to America's National Identity*. New-York: Simon & Schuster [in English].
- Califa, A. (1989). Declaring English the Official Language: Prejudice Spoken Here. *Harvard Civil Rights-Civil Liberties Law Review*, 24, 2, 293–348 [in English].
- Castro, M. (1992). On the Curious Question of Language in Miami. *Language loyalties*. Chicago: University Of Chicago Press, 178–185 [in English].
- Garcia, C. (2007). American Identity and Attitudes toward English Language Policy Initiatives. *The Journal of Sociology and Social Welfare*, 63–82 [in English].
- Tatalovich, R. (1995). *Nativism Reborn? The Official English Language Movement and the American States*. Kentucky: The University Press of Kentucky [in English].